

## Godło chwały: Orzeł Biały!

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

---

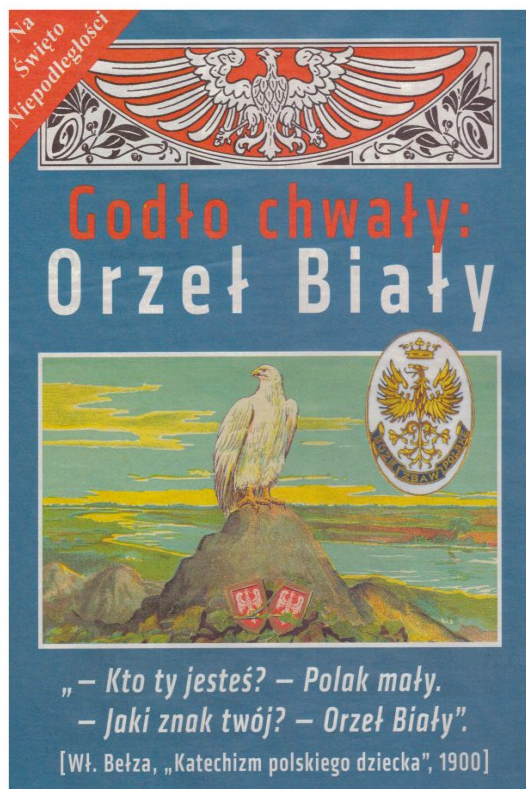
Polecam wszystkim, którzy zasługują aby nazwać ich Polakami

*Rabin Janusz Baranowski*

„- Kto ty jesteś? – Polak mały.

- Jaki znak twój? – Orzeł Biały”.

Wł. Bełza, „Katechizm polskiego dziecka”, 1900



## Godło chwały: Orzeł Biały!

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

---

Trwają prace nad nowelizacją Ustawy o Godle, barwach i Hymnie Rzeczypospolitej tudzież o pieczęciach państwowych. Nowelizacji tej nie będzie można przeprowadzić bez zmiany Konstytucji. Rozstrzygnąć trzeba sporo problemów, wybierając nawet odcień czerwieni w narodowych biało-czerwonych barwach (do XVIII wieku flagową i herbową czerwień zyskiwano z larw czerwca; od XVIII wieku używano pięciu rodzajów koloru czerwonego, były nimi: pąsowy, miniowy, amarantowy, cynobrowy i karmazynowy). Wszystko to ma być gotowe na 100-lecie odzyskania niepodległości (listopad 2018), więc czasu nie zostało zbyt dużo. Emocje szczególnie budzi Orzeł Biały. Obowiązującą dziś Konstytucję z roku 1997 majstrowało grono dyletantów, dlatego stoi tam jak byk, że godłem RP jest biały orzeł w koronie widniejący na czerwonym tle. Tymczasem nasz Ptak na czerwonej tarczy to nie godło, lecz polski herb, godłem jest sam Ptak. Miejmy nadzieję, że takie terminologiczne pomieszanie z poplątaniem (burzące krew zwłaszcza heraldykom, dla których herb i godło to coś innego) nie zapaskudzi już nowej Konstytucji.



O zmianie/korekcie/novelizacji/liftingu wizerunku Orła mówi się ponad dwa lata. Przed wyborami parlamentarnymi 2015 roku Stowarzyszenie Twórców Grafiki Użytkowej organizowało konferencje w tej kwestii, postulując nowy - „prawidłowy” - wizerunek Orła Białego. „Prawidłowy”, czyli jaki? Zapytany o to prezes Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, Sławomir Górczyński, rzekł: „- Nowy wizerunek Orła Białego musi być spójny. Nie można narysować szponów rodem z XVI wieku, dzioba ze średniowiecza i współczesnych skrzydeł”. Dużo powiedziane i nic. Gdyż powiedział właściwie tylko tyle, że niewskazana byłaby dowolność. Choćby taka, jak radosna twórczość dzieciaków, które przysłały mnóstwo prac na konkurs „Orzeł Biały - nasza duma” zorganizowany przez senatora Jana Rulewskiego. Czy są jakieś elementy „constans”, ergo: nienaruszalne, stałe? Owszem: głowa Orła zwrócona do prawego skrzydła, plus trzy tradycyjne barwy (czerwień pola herbowego; biel korpusu, szyi, głowy i ogona Ptaka, czasami wyrażana srebrem; złoto lub udająca je żółć korony, dzioba, łap, a niegdyś także pierścienia na ogonie, przepaski na skrzydłach i ewentualnie oręża]. Taki wizerunek „Aquila Regni Poloniae” (Orła Królestwa Polskiego) utrwalił się przez stulecia, chociaż do naszych czasów nie wszystkie złote elementy przetrwały (np. w XV wieku zniknął definitywnie pierścień). Pytanie: od kiedy się utrwalał?

### PIASTOWSKI RODOWÓD

Historyk/heraldyk Zenon Piech: „Geneza Orła Białego należy do tych zagadek historycznych, które z braku źródeł nigdy prawdopodobnie nie zostaną w pełni wyjaśnione, co oczywiście nie zwalnia nas od ciągłego poszukiwania” (1997). Trudno się dziwić, że mamy tu wiedzę bardzo fragmentaryczną, cała bowiem epoka piastowska naszych dziejów zamglona jest brakiem dokumentacji źródłowej, czyli niedostatkiem „papierów rodowych”. Na początku - jak zawsze - snuje się legenda:

Pierwszy spośród naszych władców legendowych alias przedchrześcijańskich, vulgo: spośród naszych „królów bałwochwalców” (pogan), Lech I, wiódł swoich Słowian ku dzisiejszym polskim ziemiom z jakiejś dalekiej bałkańskiej krainy (dzisiejszej Chorwacji?), aż przywędrował między trzy jeziora (zwane teraz: Jelonek, Winiary i Świętokrzyskie). Tu zobaczyli gniazdo białych orłów. Zmęczonym już będąc, Lech mruknął do towarzyszy:

- Gnieźdźmy się tutaj!

Tam się więc zagnieździli, wznosząc gród Gniezno (gniazdo), i „obrali sobie za herb orła także białego z otworzonym nosem, ku górze wylatującego” (Piotr Jacek Pruszczyński, 1662), sam natomiast król Lech stał się uosobieniem tego znaku (Jan Obst: „Mąż-Orzeł, mający orli wzrok i orli profil. Ptak ów mocarny zleciał na polską równinę z dalekich nieznanych stron, na czele swoich Orląt-Lechitów”, 1912). Jerzy Sikora (1946):

„Natenczas zoczył Lech ptaka,

Który do dziś nam jest znakiem,

I rzecze-. «Ma wola taka,

Bym został z tym białym ptakiem».,.

No więc zostali z tym białym ptakiem Słowianie nad Wartą, Wisłą, Bugiem oraz innymi rzekami. Kronikarz Wincenty Kadłubek (przed 1223) mówi o patronującym naszym wojskom w walce z Rusinami znaku „zwycięskiego orła” („victris aquila”), który stanowił „symbol dostojności królewskiej”. Od kiedy? Prawie ćwierć tysiąclecia po Kadłubku inny kronikarz, Jan Długosz, twierdził w swych „**Rocznikach**” (1455/1460), że od czasów Bolesława Chrobrego. Według Długosza to przyjazny Chrobremu cesarz niemiecki Otton III, podczas sławetnego zjazdu gnieźnieńskiego (rok 1000), dał naszemu władcy białego Ptaka jako godło [„Dał mu, tudzież następcom jego i całemu Królestwu Polskiemu, po wieczne czasy orła białego w czerwonym polu jako godło. Jest to ów przesławny orzeł polski królewski równy cesarskiemu, znak tak wspaniały, iż żaden monarcha świata nie ma lepszego”]. Od hipotezy, że wtedy dzięki gestowi Ottona zaczęła się kariera Godła dzisiejszego - trafniejsza wydaje się spekulacja, iż cesarz niemiecki tylko zatwierdził Chrobremu znak używany już wcześniej przez piastowskich władców.



Dowodem świadczącym, iż Chrobry używał orła jako swego znaku, jest dla wielu badaczy moneta, którą kazał ponoć wybić z okazji zjazdu gnieźnieńskiego (podczas tego spotkania, tuż przed nim, lub tuż po nim). Ów niewielki (średnica 16 mm) „denar Bolesława Chrobrego” ma na awersie ptaka, którego głowę zdobią trzy kreski (czy to piórka, czy może korona zaznaczona symbolicznie?), a ogon jest rozłożony wachlarzowo. Na rewersie widnieje równoramienny krzyż. Ptaka trudno zidentyfikować - supono- wano, że to kogut (grzebień wieńczący łeppek), paw (duży ogon) lub gołębica (symbol Ducha Świętego), najczęściej jednak, iż orzeł, bo monetę zdobi monarszy napis: PRINCES POLONIE (władca Polski, książę Polski). Mimo wszelkich wątpliwości czy rozbieżności sądów - ten malutki (1 cm wysokości), kurkopodobny ptak denarowy uchodzi dzisiaj wedle historiografii rodzimej za pierwsze znane ujęcie Godła polskiego, aczkolwiek jeszcze nie w heraldycznej formie przedstawieniowej. Taka widnieje dopiero na zachowanych artefaktach trochę późniejszych i też ma piastowski rodowód:

## EWOLUCJA

Orzeł paraheraldyczny/przedheraldyczny, czyli zapowiadający godło herbowe, zjawia się w mennictwie polskich książąt u schyłku XII wieku. Na piastowskich pieczęciach książęcych występuje on dość często w XIII wieku (Władysław Odonic, Władysław Laskonogi, Bolesław Wstydlawy, Kazimierz Konradowie, Konrad II i in.), a dla heraldyków szczególnie ważny jako prekursor jest Orzeł z pieczęci Henryka II Pobożnego (pierwsza połowa lat 20-tych XIII wieai).

## Godło chwały: Orzeł Biały!

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

---

Prócz monet i pieczęci wizerunek Godła dawały też nagrobki, wśród których pierwszorzędny jest Orzeł z grobowca Henryka IV Prawego (Probusa), datowany: 1300/1310. Ten średniowieczny (gotycki) Orzeł był bardzo smukły, nie tylko wskutek wymogów stylowych (Gotyck to wertykalizm), lecz głównie dlatego, że średniowieczne tarcze (często zdobiono je wizerunkiem Godła) były wąskie.



Po gotyckim Orle Piastów, którego skrzydła ze względu na wzmiankowaną wyżej ciasnotę miejsca zwisały tuż przy korpusie Ptaka pionowo w dół - przychodzi renesansowy Orzeł Jagiellonów, wpisywany już nie w krągłoboczny wąski trójkąt, lecz w owal (czasami wręcz w koło), co zezwalało Ptakowi rozwinąć skrzydła. I ten proces (rozpościeranie orlich skrzydeł) będzie postępował ewolucyjnie przez kolejne stulecia. Na piersiach Orła zjawiają się większe lub mniejsze monogramy królewskie (Orzeł króla Zygmunta I ma inicjał S, od Sigismundus, a króla Zygmunta Augusta: SA), to u Jagiellonów, zaś u królów elekcyjnych pierś tę zdobi herb rodowy panującego (trzy francuskie lilie Henryka Walezego, trzy białe smocze zęby siedmiogrodzkie Stefana Batorego, tarcza Janina Sobieskiego, herb elektorski saskich Wettinów, Ciołek Stanisława Augusta Poniatowskiego). Wraz z rosnącymi skrzydłami rozbudowuje się też ogon, natomiast szpony - w przeciwieństwie do czarnych Orłów (niemieckich i rosyjskich) – są zazwyczaj puste. Dopiero za „króla Stasia”, ostatniego naszego monarchy (druga połowa XVIII wieku), szpony czasami trzymały insygnia władzy monarszej (miecz sprawiedliwości, królewskie jabłko i berło). Za Powstania Styczniowego (1863) insurekcyjny Tymczasowy Rząd Narodowy wsadził Orłu w szpony krzyż i miecz, później jednak szpony były już zawsze puste (wyjąwszy amatorskie obrazki patriotów kombinujących sobie a muzom rozmaite graficzne prezentacje Orła).

Ewolucyjnie Orzeł nie tyle piękniał, ile po prostu się zmieniał, nie tyle dostojniał, ile rozrastał się, nie tyle unowocześniał, ile dojrzewał do XX-wiecznej postaci.

I właśnie w XX stuleciu eksplodowały najgorętsze spory o kształt Godła narodowego [w „międzywojniu” były to bitwy partyjne, sejmowe i medialne pełne ognia), przy czym nie chodziło tu o skrzydła czy szpony, lecz o zwieńczenie głowy koroną samą lub koroną z krzyżem. Spór ów trwa do dzisiaj.

### UKORONOWANIE

Pierwszy znany nam polski Orzeł herbowy królewski z koroną występuje na pieczęciach Przemysława II. Ten wielkopolski książę, wieńcząc koronacją (1295) dzieło zjednoczenia ziem polskich, wprowadził noszącego koronę Orła na stronę herbową swej pieczęci majestatowej jako znak państwowy. Godło było tam otoczone łacińskim napisem: „Sam Wszechmocny przywrócił zwycięskie znaki Polakom” (jeśli „przywrócił”- to znaczy, że Polacy już wcześniej, być może dużo wcześniej, używali tego znaku). Odtąd Ptak koronowany widnieje na pieczęciach królewskich (gotycki Orzeł Kazimierza Wielkiego na herbowej stronie pieczęci majestatowej dwustronnej z roku 1336, i in.) aż do kresu I RP. Także na nagrobkach, jak ten na grobowcu Probusa czy grobowcu Władysława Jagiełły. I na tarczach bojowych oraz na mieczach. Przykładem sławny „Szczerbiec”, użyty dla koronacji Władysława Łokietka (1320): metalowa emaliowana plakietka o kształcie tarczy zawiera Orła na czerwonym tle, i to jest pierwszy przypadek znany historykom, kiedy rodzimy Ptak heraldyczny ma złotą koronę, złote łapy i złote przepaski skrzydeł. Pierwotnie ta plakietka zdobiła pochwę miecza, lecz podczas renowacji (jeszcze średniowiecznej) przeniesiono ją na głównię (klingę) tuż pod rękojeścią (ściślej: pod jęlcem).



Od XIV wieku Godło polskie było koronowane przez kilka stuleci, póki nie pojawiła się w XIX wieku „lewica”. Jak wiadomo „lewica” jest zawsze antymonarchiczna, więc korona ją uwiera boleśnie. Pierwsze usunęło Orłu koronę (1832) emigracyjne lewicowe Towarzystwo

Demokratyczne Polskie utworzone we Francji po upadku Powstania Listopadowego. Prelegionowe lewicujące (socjalizujące) związki strzeleckie, formowane patriotycznie przed I Wojną Światową, też nie dawały swym orzełkom i Orłom korony monarszej. Legiony Piłsudskiego miały bezkoronowe godło, bo Komendant był zrazu socjalistą (według hipotezy endeckiej) lub dlatego, że legionista, który niósł woskowy model Orła do warsztatu medalierskiego gwoździ odlew, potracił pakunkiem o coś, urywając koronę, i tak już zostało (teza prof. Janusza Ciska).

A.D. 1918 odrodzona Rzeczpospolita dała Orłu koronę, lecz Stanisław Thugutt, minister spraw wewnętrznych w rządzie lewicowca Jędrzeja Moraczewskiego, wydał rozporządzenie usuwające ją, co zdetonowało gromkie oburzenie społeczeństwa (kpiono: „Za Thugutta zrobili z orła koguta”). 1-VIII-1919 Sejm zatwierdził jednak herb z koronowanym Orłem, a kilka lat później rozpisano konkurs na nowy wizerunek Godła. Wygrał prof. Zygmunt Kamiński projektem Orła koronowanego. Ten Ptak obowiązywał od 1927 roku, gdy zaś po II Wojnie Światowej nastąpiła u Polaków komuna - zdjęto mu tylko koronę, żeby nie drażnić „dyktatury proletariatu”, natomiast zmiany kształtu były drobnusieńkie, czysto kosmetyczne, można rzecz niezauważalne (władza rozpisała co prawda konkurs wcześniej, lecz zignorowała jego rezultaty). Skontrolował ową dekoronizację „Londyn”czyli Polska emigracyjna: 11-XI-1956 dekretem „Prezydenta RP na Uchodźstwie” przywrócono koronę Orłu. Ale nie tylko ją - także wieńczący ją krzyż. Spory o ten krzyż były (i dalej są) gwałtowniejsze, bardziej zażarte, niż o samą koronę polskiego Godła:

### **Z KRZYŻEM CZY BEZ?**

W Średniowieczu korony cesarskie tudzież królewskie były dwóch rodzajów: „otwarte” (bez krzyża) i „zamknięte” (z krzyżem na kabłąku zamykającym koronę u góry). Korony „zamknięte” pojawiły się u nas w dobie Jagiellonów (prawdo-podobnie u Aleksandra i Jana Olbrachta, a z całą pewnością u Zygmunta Starego, który pragnął cesarskiego tytułu). Później krzyż egzystował państwowo aż do kresu I RP, oraz w niektórych przedstawieniach patriotycznych (choćby powstańczych) wieku XIX, natomiast w XX wieku rozpętał się o niego bój. Godło zatwierdzone roku 1919 miało koronę z krzyżem, jednak A.D. 1927 Zygmunt Kamiński usunął go (stąd endecy zwali tego Orła II RP”ma- sońskim”, wskazując m.in. jako symbol wolnomularski pięcioramienne gwiazdki na skrzydłach) - i tak zostało po dziś dzień. Gdy komunizm runął - nowe polskie władze zdecydowały (1990) o przywróceniu Orłowi korony, lecz bez krzyża, co już ponad ćwierć wieku budzi gniew katolickich patriotów widzących w tym „antyklerykalną” lewackość lub modną globalnie politpoprawność anty- chrześcijańską (vide głośne zawirowania ze zdejmowaniem przez władze Realu Madryt krzyża z herbu klubowego).

## Godło chwały: Orzeł Biały!

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

---



## GODŁO MODERNISTÓW

Tradycjonalistom wystarczy korona z krzyżem, lecz awangardziści woleliby przemodelowanie całego Godła w bar-dziej nowoczesnym duchu, nawiązującym do „międzywojnia”, kiedy to moderniści rodzimi swobodnie geometryzowali Orła kątowo (od lat używam wobec tej stylistyki terminu „Orły kanciaste”) lub liniami giętymi miękko, obie, zaokrągleniowo. Proces takiego parakubistycznego geometryzowania wizerunku Godła wiązał się ściśle z plastycznymi tendencjami międzywojennego Modernizmu - z Konstrukttywizmem, Formizmem, Rytmizmem etc. - i obejmował wszelkie gatunkowe rodzaje przedstawień, od płaskorzeźbowej dekoracji architektonicznej (Jan Szczepkowski i in.) tudzież grafiki użytkowej (Wojciech Jastrzębowski i in.), do pocztówek (Karol Rogalski i in.) oraz intrologatorstwa (Franciszek Joachim Radziszewski, Robert Jahoda i in.). Okładki polskich przedwojennych książek i albumów pełne są ptactwa godłowego kanciastego. Którego jednak nie polecam dzisiejszym nowelizatorom, gdyż odbiór społeczny [„vox populi”) mógłby niekoniecznie być przychylny - „masy” (w przeciwieństwie do ambitnych plastyków) wolą tradycyjnego Orła.

Waldemar Łysiak, „DoRzeczy” nr 45/247 z dnia 6-12.11.2017 r.

## U poetów rodzimych od wieku XVI do XX

Mikołaj Rej:

*Bujaj długo miły Orle biały;  
A zawsze bądź tak jakoś zwykły śmiały.  
Zdarzyć Pan Bóg wszystko po myśli twej,  
Że nie zelżysz ni w czym zacności swej”.*

Zygmunt Krasiński:

*„Choć nas nie było, przecieśmy bywali,  
Ponadgrobowo - choć w grobie złożeni -*

## **Godło chwały: Orzeł Biały!**

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

---

*Na bojowiska każdego przestrzeni,  
Z Orłem ze srebra i szablą ze stali”.*

Władysław Ludwik Anczyc:

*„Hej, bracia, wraz! nad nami Orzeł Biały!  
Wnet z naszych strzelb piorunne zagrzmia strzały!”*

Aleksander Fredro:

*„I Orzeł dobry, dobry, a koniecznie biały!  
O, był to kiedyś Orłem ten orzełek śmiały!  
Niejednego on bratka w pokrzywy zagonił,  
Dął szponem, lecz-też często i skrzydłem osłonił”.*

Bolesław Czerwieński:

*„Nie traćmy przeto nigdy z myśli naszej,  
Że zawsze dzielny był ten naród Łaszy,  
Że ptak nasz święty, że nasz Orzeł Biały  
Nie do służalstwa stworzony - lecz chwały”.*

Kazimierz Przerwa Tetmajer:

*„A gdy nad Polską się herb nasz ukaże,  
to Biały Orzeł w czerwonym sztandarze”.*

## **GALERIA:**

## Godło chwały: Orzeł Biały!

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

---



Cegodła, a unikatowa cegła, wyprodukowana przez Fabrykę Cegły w Warszawie, która w 1915 roku zdobyła

## Godło chwały: Orzeł Biały!

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

---



Lech I znajduje gniazdo białych orłów (XIX-wieczne malowidło wg rys. Walerego Eljasza-Radzikowskiego)

Lech I znajduje gniazdo białych orłów (XIX-wieczne malowidło wg rys. Walerego



Wawelskie Orły herbowe króla Zygmunta I (płaskorzeźba) i króla Zygmunta Augusta (arras)

## Godło chwały: Orzeł Biały!

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

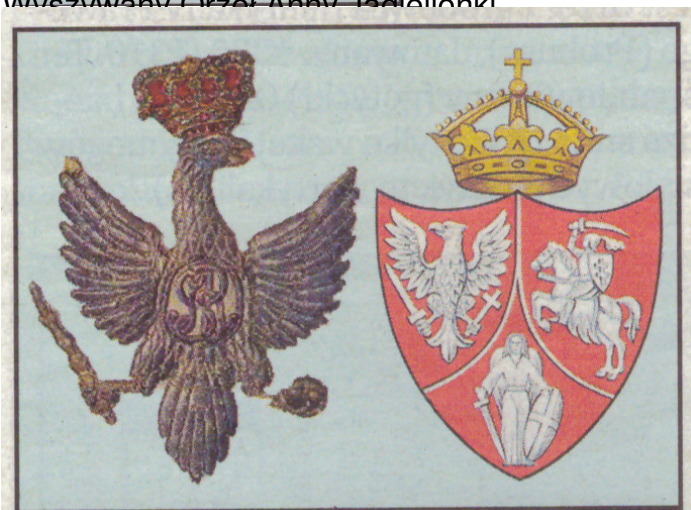
---



Orzeł z pieczęci miasteczowych Przemysława II i Władysława Łokietka



Wyszyty Orzeł Anny Jagiellonki



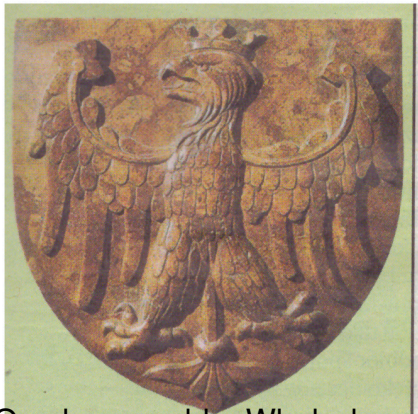
Orzeł miński z czasów Stanisława Augusta i Orzeł z trójdzielnej tarczy herbowej Powstania

## Godło chwały: Orzeł Biały!

Wpisany przez Rabin Janusz Baranowski

Piątek, 10 Listopad 2017 11:20 - Zmieniony Piątek, 10 Listopad 2017 11:51

---



Orzeł z nagrobka Władysława Jagiełły



Oryginał ekskluzywnego (ręcznie malowanego) herbarza Niesieckiego, rok 1839 (ze Zbiorów W. Osińskiego)